

*Сібільов Д. М.,
канд. юрид. наук, доц.,
доцент кафедри цивільного процесу,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

РОЛЬ ПРИВАТНИХ ВИКОНАВЦІВ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗМІШАНОЇ МОДЕЛІ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

В ці дні виповнюється 5 років з часу прийняття Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» та нового Закону України «Про виконавче провадження».

Ця дата – це можливість підбити перші підсумки практичного застосування цих законів, тим більше за активної участі та підтримки приватних виконавців, які сформувавши на сьогодні вагомий пул, набрали значного досвіду, є генераторами та промоутерами багатьох перспективних ідей щодо подальшого удосконалення виконавчого провадження та ролі приватного виконавчого сектору у цих процедурах.

Розвиток суспільства та правової системи призвели до виникнення нових доктринальних та ідеологічних підходів до виконавчого провадження. Якщо законодавство, сформоване наприкінці 1990-х років, ґрунтувалося на безумовній ролі державного апарату як ключового суб'єктного механізму у виконанні рішень судів, інших органів та посадових осіб, а Державна виконавча служба мала монополічне становище в цих процесах, то в 2000-х роках виникли нові підходи, обумовлені як внутрішніми причинами та очевидними недоліками в роботі Державної виконавчої служби, так і позитивним досвідом деяких зарубіжних країн. На законодавчому рівні було започатковано дискусію

про необхідність відмови від державної монополії щодо виконання рішень судів, інших органів та посадових осіб, і про запровадження змішаної системи виконавчого провадження, з переданням відповідних повноважень приватним особам і створенням конкурентного середовища в цій сфері.

У вересні 2009 р. до Верховної Ради України групою народних депутатів був внесений та обговорювався законопроект «Про присяжних виконавців». Цей законопроект передбачав запровадження змішаної системи виконавчого провадження в Україні і його прийняття в ті часи могло зіграти позитивну роль в цій сфері. Однак після обговорень в 2011 р. він був відкликаний його авторами. Повторно він вносився на обговорення вже в 2014 р., в іншому складі Верховної Ради, але і тоді не був прийнятий у вигляді закону. Лише з прийняттям У червні 2016 р. Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» змішану модель виконавчого провадження було прийнято на законодавчому рівні.

Ці події можна оцінити як значні та неперевершені, вони потягли революційні зміни у самому ідеологічному концепті виконавчого провадження, зміну правової парадигми. В нашому законодавстві виникла фігура приватного виконавця як самостійного, окремого суб'єкта права, що існує в рамках встановленої законом організаційно-функціональної автономії.

Ці зміни також можна оцінити і в більш широкому контексті – як перехід від ідеології етатизму, що десятиліттями існувала в нашому суспільстві та передбачала державне втручання у значну кількість суспільних відносин, до ідеології лібералізму, де державне втручання відіграє значно меншу роль, а роль інститутів цивільного права та його автономних суб'єктів є значно більшою. І хоча приватні виконавці є особами, що мають владні повноваження, їх діяльність в значній мірі підкоряється базовим цивілістичним засадам з характерними ознаками договірних правовідносин між ними та стягувачами як сторонами у виконавчому провадженні.

У фундаментальному вимірі відбувається перехід до виконавчого провадження як частини приватного права, де механізми державного примусу співіснують з інститутами цивільного права, а ризики, що виникають під час виконавчих процедур, розглядаються як ризики цивілістичного характеру.

Діяльність приватних виконавців за ці роки можна оцінити дуже високо і позитивно. Ефективність роботи приватних виконавців значно перевищує діяльність державних виконавців. Слід зауважити, що такого роду прогнози і давалися спеціалістами на перспективу в час законодавчого запровадження змішаної моделі. Ці позитивні прогнози виправдалися. Апарат державної виконавчої служби, хоча і значно поліпшив свою роботу і результати діяльності за ці десятиліття, все ж таки не позбавлений певних системних недоліків, характерних для

державного апарату в цілому, хоча причини для цього мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер.

Наявність ефективних виконавчих процедур і значної кількості успішних виконавчих проваджень сприяє позитивному сприйняттю суспільством держави та її правової системи.

Сам перехід до змішаної моделі виконавчого провадження можна оцінити як позитивний та збалансований, оскільки радикальний перехід до приватноправової моделі виконавчих процедур міг потягнути несприятливі наслідки для певних верств суспільства, і цей фактор також необхідно враховувати.

З іншого боку, державна політика стосовно приватних виконавців є непослідовною, оскільки законодавець, запровадивши змішану модель виконавчого провадження, обмежив приватних виконавців в їх юрисдикційних повноваженнях.

Ці обмеження, які продовжують існувати і сьогодні, можна оцінити як штучні та пов'язані із певними суспільними настроями та побоюваннями, які не виправдалися. Намагання провести паралелі у діяльності приватних виконавців та гравців у рейдерські схеми і колекторів виявилися некоректними. Приватний виконавчий сектор – це ефективний сектор у виконавчих процедурах і розширення його юрисдикційних повноважень, зрівняння юрисдикційних повноважень приватних та державних виконавців, розширення їх «мандату» позитивно відобразиться на підсумках виконавчих проваджень.

На сьогодні існують декілька законопроектів, покликаних розширити повноваження приватних виконавців. 25 серпня 2020 р. Верховною Радою України було ратифіковано Меморандум про взаєморозуміння між Україною як Позичальником та Європейським Союзом як Кредитором і Кредитну угоду між Україною як позичальником та Національним банком України як Агентом Позичальника та Європейським Союзом як Кредитором щодо отримання Україною макрофінансової допомоги Європейського Союзу у сумі до 1 млрд 200 млн євро. Умовою «5а» додатку I до Меморандуму передбачено, що для забезпечення можливості ефективного відновлення законних вимог органи державної влади розширять повноваження приватних виконавців на вимоги до ста тисяч гривень проти будь-якого боржника (включаючи державних юридичних осіб та юридичних осіб за участю держави) та на адміністративні штрафи, а також складуть дорожню карту щодо повного зрівняння їх повноважень із повноваженнями державних виконавців, зокрема, що стосується приватних виконавців, які діють від імені будь-якого клієнта та проти будь-якого боржника, а також що стосується полегшення доступу до професії приватних виконавців для збільшення їх загальної кількості, та перегляду режиму дисциплінарного нагляду та контролю.

Для виконання зазначеної умови Меморандуму необхідно внесення змін, зокрема, до Закону України «Про виконавче провадження» та

Кодексу адміністративного судочинства України.

Внесений урядом законопроект (№ 4330) передбачає розширення повноважень приватних виконавців, але поступово. Умовами названі кількість не менше 1000 приватних виконавців в Україні, які розпочали свою діяльність, але не пізніше 01.01.2024 р.

З приводу цього законопроекту в даний час точаться жваві і порою драматичні дискусії.

Водночас існує й інший законопроект (№ 3726), внесений народними депутатами України Т. П. Тарасенком та С. О. Демченком, що передбачає прийняття нового Закону України «Про виконавче провадження».

Аналіз цього законопроекту дозволяє дати йому схвальну оцінку, принаймні в концептуальному вигляді.

Доцільним буде також розглянути питання про прийняття Кодексу виконавчого провадження України, що може об'єднати в собі норми, які стосуються одночасно процедур виконавчого провадження та організаційно-правових засад діяльності державної виконавчої служби і приватних виконавців. Досвід країн Європейського Союзу, зокрема Франції, де такий Кодекс цивільного виконавчого провадження діє з 01.06.2012 р., дає підстави запозичити його і в Україні.

Існує також низка інших системних проблем у виконавчому провадженні, що потребують вирішення. Деякі з них існують десятиліттями.

У вигляді тез можна окреслити такі:

а) проблема мораторіїв на стягнення майна боржників, зокрема Закон України «Про введення мораторію на примусову реалізацію майна» (№ 2864-III) від 29.11.2001 р.;

б) визначені законодавством умови щодо стягнень з держави як боржника за виконавчими документами, що впливає із змісту Закону України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» (№ 4901-VI) від 05.06.2012 р. Метою цього Закону є встановлення відповідальності держави лише в межах цільових бюджетних призначень, що суперечить ст. 174 Цивільного кодексу України, де зазначено про те, що держава відповідає за своїми зобов'язаннями своїм майном, крім майна, на яке відповідно до закону не може бути звернено стягнення;

в) відсутність нормативного регулювання обігу криптовалют в Україні в цілому та звернення стягнення на криптовалютні активи зокрема;

г) проблема визначення правосуб'єктності деяких учасників виконавчого провадження, зокрема осіб, зазначених у ст. 53 Закону України «Про виконавче провадження», яких можна визначити як субборжників, надавши їм комплекс прав та обов'язків, що належать боржникам;

д) перенесення Переліку майна, на яке не може бути звернено

стягнення за виконавчими документами, до Цивільного кодексу України, оскільки він встановлює загальний цивільно-правовий режим майна боржника – фізичної особи тощо.

Окремо можна виділити низку проблем, пов'язаних із застосуванням інформаційних технологій та діджиталізацією у виконавчому провадженні, з врахуванням сучасних апаратно-програмних комплексів та технологій, та гармонійним поєднанням різних інформаційних мереж.

Будемо сподіватися, що означені питання та проблеми будуть вирішені ефективним шляхом, а приватні виконавці будуть й надалі демонструвати високий рівень виконавчого провадження та займати своє вагоме становище в межах сучасної правової системи, надаючи приклад ефективності, виваженості, відповідальності!

*Світлична Г. О.,
канд. юрид. наук, доц.,
доцент кафедри цивільного процесу,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ПРЕДСТАВНИЦТВО У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ: НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Визначальним в процесі триваючого реформування національної правової системи України є гарантування та правове забезпечення доступності та ефективності захисту від будь-яких посягань прав, свобод та інтересів осіб, що також не втрачає актуальності на етапі примусового виконання судових рішень. Варто зазначити, що практика Європейського суду з прав людини щодо тлумачення і застосування п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і протоколів до неї вказує на те, що виконання судових рішень є самостійною і невід'ємною частиною судового розгляду, невід'ємною складовою процесу правосуддя, а в розумний строк розгляду справи включається період із надходження до суду заяви до закінчення виконання рішення суду, про що неодноразово зазначалося в рішеннях ЄСПЛ (Ромашов проти України від 27.07.2004 р., Шмалько проти України від 20.07.2004 р., Дубенко проти України від 11.01.2005 р., Крутько проти України від 27.11.2008 р., Іванов проти України від 15.10.2009 р. та ін.). На позиції, що невиконання судового рішення, яке набуло законної сили, суперечить принципу верховенства права, стоїть і Верховний Суд (постанова ВС від 29.11.2019 р., справа № 805/5043/15-а).

У зв'язку з цим на сучасному етапі реформування правової системи України виникає необхідність створення у відповідності з європейськими стандартами ефективного механізму примусового виконання судових рішень, яке ґрунтувалося би на засадах верховенства права. У контексті